

Pjesnički genij Kranjčević u svome vremenu

Stogodišnjica rođenja jednog od najvećih hrvatskih i jugoslavenskih pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića, čija poezija vodi od patriotske romantike do golgotske vizije čovjeka prometejskog položaja u svemiru, proslavlja se ove godine u znaku intenzivnog proučavanja njegova životnog i stvaralačkog puta, nastojeći da se sociološkim zahvatom osvjetle vrijeme i prilike, koje su ga formirale kao čovjeka, pjesnika, rodoljuba, kompozitora i vizionera.

Silvije Strahimir Kranjčević je rođen u Senju kao sin gradskog kanceliste Spiridiona Kranjčevića i Marije rođene Marković, 17. veljače 1865. godine. Pučku školu i gimnaziju završio je u Senju. Kranjčević je rođen u deceniju bitke kod Visa i Königrätza, u vrijeme proglašenja dvojne monarhije ili dualizma, kao i oktroiranog izbornog zakona bana Raucha, i pooštrenja diktature hrvatsko-ugarske nagodbe. Još kao mladić doživio je Rakovičku bunu.

Usljedit će famozna austro-ugarska okupacija Bosne i Hercegovine, čiju će stvarnost odraziti u svojim pjesmama naj snažnije, upravo potresno, i ostaviti sve to kao krvava svjedočanstva jedne burne epohe. U prvoj mladosti Kranjčević je osjetio i banovanje Ladislava Pejačevića i nasilja, sve snažnija i sve agresivnija, neumoljive, beskrupulozne mađarizacije. U zrelim godinama svoga života Kranjčević će prometejski osjetiti sve posljedice prodora zapadno-evropskog, odnosno austro-ugarskog kapitala u dotadašnje periferne turske provincije — Bosnu i Hercegovinu, gdje će se ta tuđinska eksploatacija i tiranija potresnom snagom lomiti o leđa našeg naroda, koji će preko njegovih pjesama, davati oduška svojim osjećajima. U toj mračnoj prošlosti, Kranjčević nije morao živjeti životom patnika. Pokušalo se kod nas još 1948. godine, povodom 40-godišnjice pjesnikove smrti, da se novim naučnim književno-historijskim metodama, osvjetli čovjek i pjesnik Silvije Strahimir Kranjčević. Većina tih radova bila je opterećena nenaučnim postavkama. Prije svega Kranjčevićev revolt i njegova prometejska sudba, kao i njegovi revolucionarni podvizi koji su u ono vrijeme — kako to i Krleža ističe — biti jedinstveni i ne samo na našem tlu i u našim razmjerima, — nije izvirala iz njegovih vlastitih tegoba, jer u crno-žutoj monarhiji, učitelj, nastavnik, kao i uopće svaki činovnik, bio je dobro plaćen. Naprotiv, kako je to naš veliki pjesnik Vladimir Nazor u svome radu »Čitajući Kranjčevića« naglasio, Kranjčević je bio dobro situiran, i nije ga mučila i gušila vlastita sudbina i sudbina njegove obitelji, nezo gorka sudbina svih naših ljudi, a osobito »malih ljudi«, bez obzira koje su vjere ili nacije. Otuda njegova za ono vrijeme slobodoumna poezija, koja je — kako to kaže Miroslav Krleža — odgojila naše prve slobodne mislioe. Ona je nadahnula falangu naših književnih Jakobinaca, ona je djelovala na lijevo, napredno krilo naše književnosti mnogo sudbonosnije, nego što je o tome mislila građanska kritika. Kranjčevićeve kantate o barikadama, njegov golgotski antiklerikalizam, njegov svemirski nonkonformizam, njegov socijalno-revolucionerski pesimizam, Kranjčevićevi politički, romantički »In tyrannos« motivi, sve je to, u okviru naše provincijske književnosti, zazvonilo glasom političkog i buntovnog zvona, koje zove na uzbunu protiv mnogobrojnih moralno-intelektualnih i socijalnih predrasuda jednog društvenog uređenja u agoniji.

Po želji svojih roditelja, Kranjčević je trebalo da bude svećenik, ali to zvanje kosilo se s njegovim ustroistvom i s njegovim pogledima na život i svijet. U Rimu povjerio je to biskupu Štrosmajeru i logički on je napustio Vatikan, ali roditeljima se nije smio vratiti. I tako je eksklerik Kranjčević pokušao da stvori neku egzistenciju. Prvo odlazi u Zadar (1884), zatim Zagreb i u Vrhovine k tetki. Odlazi u Bosnu i Hercegovinu i radi kao nastavnik u Mostaru. (Neki denuncijant ga je optužio vlastima: da je »zaneseniak« i da »unosni smutnju«, i zato je — po kazni — kao »smutljivac« premješten u Livno) Livnu, Donjoj Tuzli, Bijeljini, opet u Livnu i naizad u Sarajevu (1893), gdje je i umro 29. listopada 1908. godine i gdje mu se grob nalazi (u Koševu).

Kranjčevićev boravak kod tetke Amalije Lončarić, učiteljice, značajan je po tome što je on iskoristio to vrijeme na

sređivanju već napisanih i pisanju novih pjesama te je 1885. godine u izdanju knjižare Župan u Senju izašla prva njegova zbirka pjesama »Bugarkinje«. Poslije te zbirke pjesama, pojavile su se njegove »Izabrane pjesme« (1898), zatim »Trzaji« (1902), »Pjesme« (1908), »Pjesnička proza« (1912), »Život i probrane pjesme« (1918), »Pjesme« (1926), »Za narod« (1933), »Za čovjeka« (1934), »Pred vizijama« (1934), »Kroz život i djelo« (1934), »Izabrane pjesme« (1946), »Pjesme« (1948), »Izabrane pjesme« (1949), »Sabrana djela« I—II (1958), koja su se pojavila u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u redakciji Akademika Dragutina Tadijanovića i Marijana Matkovića. Ta sabrana djela sadržavat će sve što je veliki pjesnik uopće napisao, pa i njegove anonimne radove.

U Kranjčevićevo vrijeme teritorij austro-ugarske monarhije zapljusnuo je snažan talas socijalističkih ideja, koje su naravno utjecale i na stvaralaštvo velikog pjesnika. U našoj književnosti prvi je radniku pjevao Kranjčevićev pjesnički učitelj iz mladosti August Harambašić, čija je poznata pjesma »Radnikom«, u kojoj mutno i romantično pjeva o zori koja će svatnuti iza gora. Poznato je da je veliki srpski pjesnik Đura Jakšić u nekim svojim pjesmama akcentirao radnika, što je, kao i kod Milovana Glišića i nekih drugih srpskih pjesnika realističkog razdoblja. Đura Jakšić je i u nekim svojim proznim radovima (»Švelja« i dr.) odrazio život proletera u Srbiji. Kranjčevićeva pjesma »Radniku« pojavila se prvi put u njegovim »Bugarkinjama« (1885) i ponovo u »Izabranim pjesmama« (1898) godine. Kako je veliki pjesnik dugo radio na svojim pjesmama i nekoliko puta ih preradiavao, tako je postupio i sa spomenutom pjesmom. U prvotnoj redakciji prva strofa je glasila:

Amo ruku, *bijedniče*, podaj sada
Amo ruku, žuljeva da ti mučne
Moja usna drhtava pri tom vidu
Poljubi srčno!

— a u novoj redakciji ta ista strofa, glasi:

Amo ruku, *junače*, pruži žuljnu,
Amo ruku, nabore da ti mučne
Pjesnikova drhtava usna, družu
Štujući ljubne!

Stihovi te Kranjčevićeve pjesme svojim novatorstvom i svojom svježinom potresale su duhove u Hrvatskoj i odigrale svoju ulogu. Oni su odjeknuli i njegovom i sveljudskom vulkanskom snagom koja je probila sve barijere:

»... Vječne patnje, s kojima rod je ljudski
Boj vojevô, veslajuć teško cilju,
Ko u pravijek povijest sklesa spomen
Tebi u čelo.

Iz sredine ljudskog roda jedna
Ti se dižeš, granitno kao deblo
Put nebesa — guste mu šapću grane . . .«

I zato Krleža ističe da je Kranjčević u našim prilikama s takvim i ostalim stihovima zagrmio kao grmljavina i javio se kao truba budući kod nas po prvi put tajnom svoje sugestije čistu i nepatvorenu snagu poezije. Kroz te i takve njegove stihove provalila je prodornom snagom unutarnja, imanentna, nejasna tajna žive poezije i Kranjčevićeva sumnja u ideale građanskog društva, njegov kozmički sarkazam, njegov pesimizam, koji uvijek vrvi socijalno-buntovnim kontrastima, sve su to bili elementi jedne poezije, koja je u zadnjoj konzekvenci djelovala aktivistički. Prva dva decenija našeg socijalističkog pokreta smatrala su Kranjčevića svojim političkim pjesnikom i svojim idejnim borcem.

Kranjčevićeve pjesme: *Lucida intervalla*, *U noći mrtvih*, *Misao svijeta*, *Heronejski lav*, *Dva barjaka*, *Eli, eli, lama azavani*, *Resurrectio*, *Mojsije*, *Gospodskom kastoru*, *Vizija*, *Zapad sunca*. Iza spuštenih trepavica, *Iseljenik*. Naš čovo i neke druge najbolje među najboljim Kranjčevićevim pjesmama jasno i nepobitno potvrđuju sve to i ostaju kao neprolazna svjedočanstva jednog vremena.